

פיקו"נ בשבת – דיני חולה שיש בו סכנה – דף 2

סכנת אבר

1. רא"ש מסכת עבודה זרה פרק ב סימן י
...אמר ליה ההוא מרבנן ור' יעקב שמיה לדידי מיפרשא ליה מיניה דרב יהודה אפי' משחק סממנין בשבת ואייתניהו בשבת דרך רה"ר שרי. מ"ט שורייקי דעינא בליבא תליין ואיכא סכנת נפשות. כגון מאי. אמר רב יהודה כגון דמא דיריא ויצא ודמעתה וקדחת ותחילת אוכלא. לאפוקי סוף אוכלא. ופצוחי עינא דלא. **שמעינן מהכא דמה שהוא סכנת אבר אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא אבל באיסור דרבנן מחללין.** דאפילו כי שחיקי סממנין מאתמול נמי איכא איסורא דרבנן. דכל רפואה אסורה משום שחיקת סממנין...

2. הר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף לט עמוד ב (ד"ה 'ומהא, 'ונמצאת')
ומהא שמעינן **דמשום סכנת אבר אחד אין מחללין את השבת אלא אם כן יש בדבר סכנת מיתה.** דטעמא דשורייני דעינא בליבא תלו הא לאו הכי [משום סכנת עוקץ] לא ומשום סכנת עורון בלחוד אין מחללין את השבת. ושמעינן נמי מהא דכל היכא דאיכא סכנת אבר אף על פי שאין מתירין בו מלאכות של תורה מלאכות של דברי סופרים מתירין בו אפילו ע"י ישראל. שהרי אפילו היכא דשחיק סממנין מאתמול שבות של דבריהם יש בו גזירה משום שחיקת סממנין ואפ"ה שרי ליה ע"י ישראל...

ונמצאת למד דחולה שיש בו סכנה כל צרכיו נעשין ע"י גדולי ישראל אין בו סכנת נפש אלא סכנת אבר צרכיו במלאכות דאורייתא נעשין על ידי נכרי ובשל דבריהם אפי' ע"י ישראל אין בו אפי' סכנת אבר אלא חולי בעלמא צרכיו נעשין על ידי נכרי ואפי' במלאכות של תורה אבל לא ע"י ישראל אפילו בשל דבריהם. מיחוש בעלמא כגון חושש בשיניו וכיוצא בו אין מתירין לו כלום ולא עוד אלא אפילו דברים המותרין לבריא אסורין לו כל שמעשיו מוכיחין שהוא מתכוין לרפואה זהו דעת הרמב"ן ז"ל בדברים הללו בספר תורת האדם:

3. שו"ת הרשב"א חלק ג סימן רעב
עוד שאלת מה שהותר בשבת בפקוח סכנת נפש אם נכנס בכלל ההתר ההוא אפילו סכנת אבר אחד או חוש מחושיו או לא ואינו בדוגמת נפש ועין.

תשובה שלשה חלוקי חליים יש: האחד סכנת נפש ממש, והשני סכנת אבר וחולי שאין בו סכנה אלא שנופל למשכב, והשלישי חשש חולי שכואב אלא שאינו נופל למשכב.

סכנת נפש מפקחין עליו גדולי ישראל ואפילו באיסור תורה, **סכנת אבר וכן חולי שאין בו סכנה אף על פי ששוכב במטה מתוך חליו עושין מלאכה על ידי עכו"ם.** והוא שלא יהיה אותו עכו"ם גר תושב ולא עבדו של ישראל שאין בו אלא שבות אמירה בלבד... אבל **דברים שאין בהם אלא איסור דרבנן עושין על ידיהן ואפי' על ידי ישראל.** וחשש חולי בעלמא שאינו נופל למשכב אסור לעשות מלאכה אפי' על ידי עכו"ם דצרכי חולה אמרו ולא צרכי החושש ואפי' איסורין דרבנן...

4. מגיד משנה הלכות שבת פרק ב הלכה י – בדעת הרמב"ם
...וכבר נתבאר לך בדברי רבינו שכל שבות מותר בחולי שאין בו סכנה כיון שהוא חולי כולל כל הגוף בין שבות דאמירה לנכרי בין שבות הנעשה על ידי ישראל, **אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפילו שבות גמור** וזהו שלא התירו לכחול **אלא מן הנכרי** אף על פי שאין בכחול אלא משום שבות כזכר פ' כ"ג **אבל מלאכה גמורה בישראל לא הותרה אפי' בסכנת אבר אחד אלא בסכנת נפשות...**

5. ב"י בדעת הרמב"ם, אורח חיים סימן שכח, יז
...ולא עוד אלא דמאי דפשיטא להרא"ש והר"ן (שם) דביש בו סכנת אבר הותר שבות הנעשה על ידי ישראל, להרמב"ם כל שהוא דבר הדומה למלאכה או מידי דאיכא למיגזר ביה משום שחיקת סממנין אסור לעשות על ידי ישראל ולא הותר [על ידי ישראל] אלא דבר שאינו דומה למלאכה ואינו נעשה על ידי סממנין.

6. תוספות מסכת סוכה דף כו עמוד א
ואפילו חש בעיניו - אף על פי שאין בו סכנת עין **דסכנת אבר כסכנת נפשות אפילו לחלל עליו את השבת** כדמוכח פרק אין מעמידין (ע"ז דף כח:) גבי עין שמרדה.

7. האגודה מסכת סוכה פרק ב - הישן תחת המיטה סימן יח
חולין ומשמשיהן פטורין מסוכה לא חולה שיש בו סכנה אלא אפי' חש בעיניו [פרי"י] אין בו סכנת עין [דאי
סכנת עין] **סכנת אבר אחד כסכנת נפש אפי' לחלול שבת** כדאמרינן פרק אין מעמידין [כ"ח ע"א] עין
שמרדה מחללין.

8. בית הבחירה (מאירי) מסכת עבודה זרה דף כח עמוד ב
עין שמרדה מותר לכחלה בשבת ואפילו לשחוק סמנים בשבת ולהביאם דרך רשות הרבים מותר. וקצת
מפרשים כוללים בזה שענין זה נאמר דוקא בחולי שהרופא מכיר בו שיש בו שם סכנת הגוף וכמו שנאמר
הטעם בו שגידי העין בחלל הגוף הם משתרשים כלומר שיש שם סכנת הגוף אבל חולי שאין שם סכנה
לגוף אף על פי שיש בו סכנה לענין הפסד הראות אין שוחקין את הסמנים בשבת, ואף גדולי הרבנים
כתבו סבור מינה הני מילי דשחיקי מאתמל אבל משחק לכתחלה לא מפני שאין בו סכנת נפש אלא
סכנת עורון. **ואין הדברים נראין אלא אף בסכנת אבר אחד מחללין** ולא אמרו שורייני דעינא בלבא תלו
אלא לומר שהפסד סכנת האבר קרובה לבא...

9. ספר אור זרוע חלק ב - הלכות יום הכיפורים סימן רפ
...ור"ת נחלק עליו והורה הלכה למעשה להיתר וזהו לשונו... **ואפילו דאבון [אחד] מאיבריו אני קורא
סכנה ומחללין עליו את השבת** כדאמר גבי מכה של חלל אף על פי שרוב אינם מתים. וכן עוברות
המריחות אנו רואים שאינן מתות והתירו (לאכילה) [להאכילן] אלא דקלקול הגוף או חסרון אבר דעובר
סכנה היא וצא ולמד מחיה ועוברה וממקיז דם ונצטננו דהתירו לעשות מדורה אפילו בימות החמה אף
על פי שהחולה אינו סבור למות בכך... עכ"ל ועל מה שפסק אפי' בדאבון אחד מאיבריו מחללין עליו
את השבת היה תמיה מורי רבי' אב"י הע"זרי (יש) [דיש] להשיב עליו מההוא דעין שמרדה.

10. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכח סעיף יז
חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה, הגה: או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אף על פי
שהולך כנפל למשכב דמי (המגיד פ"ב), **אומרים לא"י לעשות לו רפואה אבל אין מחללין עליו את השבת
באיסור דאורייתא, אפילו יש בו סכנת אבר;**

ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידיים, יש מתירים אפילו אין בו סכנת אבר; ויש אומרים שאם יש
בו סכנת אבר עושין ואם אין בו סכנת אבר אין עושין; ויש אומרים שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי,
ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי; ויש אומרים אפי' יש בו סכנת אבר אין עושין לו דבר שהוא
נסמך למלאכה דאורייתא, ודברים שאין בהם סמך מלאכה עושין אפילו אין בו סכנת אבר; ודברי הסברא
השלישית נראין...

11. שו"ת מלמד להועיל חלק ב (יורה דעה) סימן לב
...הנה אי מחללין שבת במקום סכנת אבר, אף שבטור וש"ע לא הובאו רק דברי המחמירין מ"מ מצינו
בא"ז ה' יום כפורים סי' ר"פ שר"ת ס"ל דאפילו דאבון אחד מאיבריו אני קורא סכנה ומחללין שבת. והנה
הא"ז הביא שמורו הראבי"ה השיב עליו מהאי דעין שמרדה (ע"ז כ"ח ע"ב) דמשמע דוקא משום
דשורייקא דעינא באבנתא דליבא תלי מחללין שבת הא לא"ה משום סכנת אבר אין מחללין. **ולענ"ד אין
זה תיובתא על ר"ת דר"ת ס"ל דמה שנאמר בעין י"ל בשאר אברים דתלו ביחד עם אבר שהחיות
תלו בו, וכיון דספק נפשות דוחה שבת, א"כ בכל סכנת אבר צריכין להתיר מספק.** ומצאתי און לי
בתוס' סוכה כ"ו ע"א ד"ה ואפילו שכתבו דסכנת אבר כסכנת נפשות אפילו לחלל עליו את השבת כדמוכח
בפ' אין מעמידין גבי עין שמרדה עכ"ל, הרי דמדמו כל סכנת אבר לעין שמרדה וזה כשיטת ר"ת שבא"ז.
ודוחק לומר דסכנת אבר שכל התוס' היינו סכנת עין, דהו"ל לכתוב סכנת עין ולא לישנא דאיכא למטעי.
איברא דבפסקי תוס' כתוב סכנת עין כסכנת נפשות דמי, והיינו כשיטת הראבי"ה, אבל לענ"ד דוחק גדול
לפרש כן בדברי התוס'.

12. שו"ת ציץ אליעזר חלק ח סימן טו - קול' משיבת נפש פרק י
...והנה כהיום אומרים הרופאים שכמעט אין לך סכנת אבר שלא כרוך בזה גם סכנת כל הגוף, ע"י
הרעלה וכדומה, וכנראה שנשתנו בזה הטבעים, ורמז לכך הערוה"ש בסעי' י"ח בהוסיפו לכתוב על הדין
הזה, דאבל אם ע"י האבר תשלט המחלה בכל הגוף מקרי זה סכנת הגוף ומחללין עליו את השבת ע"י
ישראל אפילו באיסור דאורייתא ע"ש... **ולכן כל שיש לחוש שע"י האבר שישאר בלי טיפול תשלוט
ותתפשט המחלה בכל הגוף מיקרי זה סכנת הגוף ומחללין עליו את השבת אליבא דכו"ע.**

13. ילקוט יוסף קצוש"ע אורח חיים סימן שכח - דיני חולה שאין בו סכנה בשבת

א. חולה שאין בו סכנה, אסור לישראל לחלל עליו את השבת במלאכות האסורות מן התורה. אבל מלאכות האסורות מדרבנן, אם יש בו סכנת אבר מותר לעשותם בשבילו אפילו בלא שינוי. ויש אומרים שחולה שיש בו סכנת אבר, מחללים עליו את השבת, [ר"ת והמאירי]. אבל דעת רש"י והרמב"ן והרשב"א ועוד, שאין מחללים את השבת אלא במקום פיקוח נפש. וכן פסק מרן השו"ע (סימן שכח סעיף ז'). ובזמנינו שחוששים בכל סכנת אבר להתפתחות סכנה בכל הגוף, יש להתיר לחלל שבת על ידי ישראל אף על סכנת אבר...

ז. ...וכיום דעת הרופאים שכמעט אין לך סכנת איבר בודד שלא היא כרוך בה גם סכנה לכל הגוף, כתוצאה מאלח - דם וכדומה, ואפילו למרן השלחן ערוך שסובר שאין לחלל שבת באיסור דאורייתא על סכנת אבר, 'יודה להקל בזמן הזה, כי רופאי זמנינו אומרים שאין לך סכנת אבר שאין בה משום סכנה כללית לכל גופו, על ידי זיהום והרעלה. וספק נפשות להקל. ולכן כל שיש לחוש שהשארית האבר הפגוע בלי טיפול תגרום להתפשטות המחלה בכל הגוף, מותר לחלל שבת כדי לטפל באבר הפגוע.

העוסקים בפיקו"נ

1. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פד עמוד ב
ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי כותיים, אלא על ידי גדולי ישראל...
2. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת יומא פרק ח הלכה ה
תני כל דבר שהוא של סכנה אין אומר יעשו דברים בעכו"ם ובקטנים אלא אפילו בגדולים בישראל...
3. רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה ג
כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י גוים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם... ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת ואסור עליהן הכתוב אומר 'יחזקאל כ' וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם.
4. תוספות מסכת יומא דף פד עמוד ב
אלא בגדולי ישראל - ואפי' היכא דאפשר בנכרי מצוה בישראל שמא יתעצל הנכרי ולא יעשה ויבא לידי סכנה.
5. רא"ש מסכת יומא פרק ח סימן יד
ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל ואפילו יש שם קטנים לעשותן מיד חיישינן זימנין דליתנייהו ואתי לאהדורי בתרייהו.
6. משנה ברורה סימן שכח ס"ק לג-לד
(לג) שלא לעשות וכו' - הטעם כתב הרא"ש משום דזימנין דליתנייהו ואתי ג"כ לאהדורי בתרייהו ומתוך כך יבוא לידי סכנה וטעם זה שייך גבי קטנים וא"י ואצל נשים איכא טעם אחר שמא יאמרו שלא ניתן שבת לדחות אף בפיקוח נפש ולכך מוסרין אותה להם ויתעצלו בדבר ומתוך כך יבוא לידי סכנה או שמא יקילו הנשים בדבר ויבואו לחלל שבת במקום אחר [רמב"ם].
- (לד) אלא ע"י וכו' - וכשיש שם במעמד זה חכמים מצוה לכתחלה לעשות חלול זה על ידיהם [ר"מ פי' המשנה פ' מפנין וריא"ז ותשב"ץ ח"א סימן נ"ח /נ"ד]. ודע דכל סעיף זה מיירי שכולם עומדים באותו מעמד אבל אי ליכא שם אנשים ויש נשים שם בודאי אין להם להמתין והם זריזות ונשכרות [תשב"ץ וריא"ז].
7. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכח סעיף יב
כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י א"י וקטנים ונשים אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת. הגה: ו"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושה ע"י שינוי; ואם אפשר לעשות ע"י א"י בלא איחור כלל, עושין ע"י א"י (א"ז) וכן נוהגים; אבל במקום דיש לחוש שיתעצל הא"י, אין לעשות ע"י א"י (תוספות ור"ן).
8. משנה ברורה סימן שכח ס"ק לה-לז
(לה) ובלא איחור ע"י שינוי - דכל כמה דנוכל לעשות בהיתר לא שבקי התירא ונעשה באיסור ונראה דה"ה אם ע"י השינוי מתאחר הדבר מעט רק דאין החולי בהול נמי מתאחרים מעט כדי לעשות ע"י שינוי דאינו אלא איסור דרבנן.

(לו) ע"י א"י - וה"ה ע"י קטנים.

(לז) וכן נוהגים - והט"ז **כתב דלאו מנהג ותיקין הוא** דאף שיכול לעשות ע"י א"י מ"מ הישראל יזרז בדבר יותר ולכן אם יש אפילו ספק הצלה ויש סכנה בבירור כל הזריז ה"ז משובח.

9. שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכח סעיף יג

חולה שיש בו סכנה... ומכל מקום אף אם יש לפנינו נכרים או קטנים שאינן בני מצות אין אומרים הרי אפשר לעשות ע"י אלו ולא יתחלל שבת ע"י ישראלים בני מצות לפי שמכיון שאין דרך להצילו אלא בעשיית מלאכה האסורה בשבת הרי נדחה השבת בשבילו לגבי ישראלים המחוייבים בהצלתו **ואין כאן חילול כלל** ולא עוד אלא אפילו אם בא הישראל להחמיר על עצמו לעשות ע"י נכרי או קטן או מחמת שאינו רוצה לטרוח בעצמו יש איסור בדבר מדברי סופרים שמא יאמרו הרואים בקושי התירו פיקוח נפש ואין מתירים אותו לכתחלה ע"י המחוייבים במצות ושמה יבא הדבר שכשלא ימצאו נכרים או קטנים לא ירצו לחלל ע"י גדולי ישראל ואפילו בנשים שהן מחוייבות במצות ואין בהן חשש זה אעפ"כ אין מוסרין להן לבדן העסק והפיקוח הזה שיעשה על ידן כי שמא יתעצלו או יפגעו בו אבל מצטרפין עם ישראל ומוסרין הדבר לישראל והאשה מתעסקת ע"י הישראל שכיון שהישראל עוסק בו אף היא מזדרזת על ידו ומכל מקום מצוה מן המובחר להשתדל לעשות הכל ע"י ישראלים גדולים בחכמה ולא על ידי הדיוטות ונשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם ויבאו להקל שלא במקום פיקוח נפש וגם כדי להורות הלכה למעשה ברבים.

יש אומרים שכיון שהשבת דחוויה היא ולא הותרה כלל מה שאפשר לעשות שלא יהא חילול מן התורה צריך לעשות שלא יהא חילול במלאכה מן התורה ולכן אם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי עושה ע"י שינוי שאז אין איסור מן התורה ואם אפשר לעשות ע"י נכרי בלא איחור כלל צריך לעשות ע"י נכרי מן התורה ולא אסרו לעשות ע"י נכרי אלא במקום שיש לחוש שמא יתעצל הנכרי ויבא לידי דיחוי ועכוב אבל לא כשישראל עומד עליו ומזרזו בענין שאין לחוש לכלום.

והעיקר כסברא הראשונה ואעפ"כ המנהג במדינות אלו כסברא האחרונה אבל טוב שלא לנהוג כן כי יש חשש שמא יראו עכשיו שאין עושין רק ע"י נכרי יסברו שיש איסור בזה לעולם על ידי ישראל ולפעמים לא יהיה נכרי מצוי ועל ידי זה יסתכן החולה במה שימתינו על הנכרי ועכ"פ הרוצה לעשות ע"י נכרי יגלה לרבים באותו פעם שיש היתר לישראל עצמו אלא שהנכרי הוא מזומן כאן:

10. ערוך השולחן אורח חיים סימן שכח סעיף ז

יש להתפלל על רבינו הרמ"א בסעיף י"ב שעל מה שכתב רבינו הב"י דין זה ז"ל כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה משתדלים שלא לעשות ע"י עכו"ם וקטנים ונשים אלא ע"י אנשים גדולים ובני דעת עכ"ל וכתב על זה רבינו הרמ"א וי"א דאם אפשר לעשות בלי דיחוי ובלי איחור עושה ע"י שינוי ואם אפשר לעשות ע"י א"י בלא איחור כלל עושין על ידו וכן נוהגים אבל במקום שיש לחוש יתעצל הא"י אין לעשות על ידו עכ"ל ואין אפשר לומר כן והרי לטעם הראשון שכתבנו שהחשש הוא מפני פעם אחרת פשיטא שאסור אלא אפילו לטעם השני מפני חשש עצלות כיון דהש"ס חשש לזה איך נאמר דאנן לא חיישינן לזה והוא דבר תימה ולדעת הרמב"ם מה שאמרה הש"ס שיעשו ע"י גדולי ישראל הם גדולי ישראל ממש הגדולים בתורה ויראה ולהראות לכל שכן צותה לנו התורה והקב"ה שצוה לנו על השבת הוא צוה לנו לחלל שבת בשביל חולה שיש בו סכנה [גם הט"ז סק"ה תמה עליו ונראה דבעל דיעה זו סובר מטעם עצלות וזה שאמרה הש"ס ואין עושין זה ע"י וכו' פירושו שאין מחוייבין לעשות על ידיהם אבל זהו כנגד רוב הפוסקים ולכן למעשה ודאי נכון לעשות דוקא ע"י ישראל גדול]:

11. שו"ת ציץ אליעזר חלק ח סימן טו - קונ' משיבת נפש סוף פרק ב

...ב' חילול שבת שנצרך לעשות משום פיקוח נפש אין לעשותו ע"י נכרי או ע"י קטנים, וכן אין לחזר לעשותו ע"י נשים או הדיוטות, אלא כל מי שבידו לעשותו למען הצלת החולה עליו להזדרז בכך ומצוה בו יותר מבשלוחו ואין לשום אדם לעשות עצמו חסיד ולומר מוטב שיתחלל על ידי אחר לא על ידי. דזכות גדולה היא להציל נפש אחת מישראל...

ז' כמו כן האמור בלעשות החילול ע"י עכו"ם /כשמזומן/ כשמזומן לפנינו ואין שום איחור, נראה דהוא דוקא בכגון לחלל להדלקת הנר והתנור ובלבשל וכדומה, אבל בנוגע להגשת טיפול רפואי ע"י הרופא כו"ע מודים דגם כשיש רופא עכו"ם מזומן לפנינו מכל מקום אין לו לרופא הישראלי המזומן ג"כ למנוע א"ע מלחלל עבור כן, ויש לו לחוש יותר להלכה הפסוקה הכללית דרופא שמונע את עצמו מלרפאות

הרי זה שופך דמים ואפילו יש לו מי שירפאנו, שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות. [עיין בפנים. ועיין גם יו"ד סי' רכ"א סעי' ד' וט"ז וש"ך סק"כ, ופ"ת יו"ד סי' ש"ע סק"א עיין שם].+

הותרה או דחיה

1. רמב"ם הלכות שבת פרק ב

הלכה א: דחיה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות, לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת על פי רופא אומן של אותו מקום, ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך, וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך מחללין עליו את השבת. ספק נפשות דוחה את השבת.

הלכה ב: אמדוהו ביום השבת שהוא צריך לכך וכך שמונה ימים אין אומרים נמתין עד הערב כדי שלא לחלל עליו שתי שבתות אלא מתחילין מהיום שהוא שבת ומחללין עליו אפילו מאה שבתות כל זמן שהוא צריך ויש בו סכנה או ספק סכנה מחללין, ומדליקין לו את הנר ומכבין מלפניו את הנר ושוחטין לו ואופין ומבשלין ומחמין לו חמין בין להשקותו בין לרחיצת גופו, **כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן.**

הלכה יא: היולדת כשכורעת לילד הרי היא בסכנת נפשות ומחללין עליה את השבת, קוראין לה חכמה ממקום למקום וחותכים את הטבור וקושרין אותו, ואם היתה צריכה לנר בשעה שהיא צועקת בחבליה מדליקין לה את הנר, ואפילו היתה סומה מפני שדעתה מתיישבת עליה בנר ואף על פי שאינה רואה, ואם היתה צריכה לשמן וכיוצא בו מביאין לה, **וכל שאפשר לשנות משנין בשעת הבאה כגון שתביא לה חברתה כלי תלוי בשערה ואם אי אפשר מביאה כדרכה.**

2. רא"ש מסכת יומא פרק ח סימן יד (ע"פ המהר"ם – שבת הותרה)

...שאלו את הראב"ד ז"ל חולה שיש בו סכנה אם לא יאכל בשר. אם יש לפניו נבילה ואין שחוט אם לא שנשחט בשבת. כי יש אומרים מוטב שיעבור הוא על לאו דנבילה משיעברו אחרים על איסור סקילה. והשיב דברי יש אומרים מכוונים הם אבל יש לומר כי איסור שבת כבר ניתן לדחות בהבערה ובבישול ובמחמין לו חמין. אי נמי שאי אפשר שלא יהא קטן אחד בסוף העולם. אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר והנבילה מוכנת לו מיד והשחוט מתאחר לו ודאי מאכילין אותו הנבילה ואין ממתנין לשחיטה והפשט ובישול. **ורבינו מאיר השיב בתשובה** על זה והביא דמיון מאוכל נפש ביום טוב דשוחטין ביום טוב דאיכא עשה ולא תעשה באיסור מלאכה ומאכל נבילה דאין בה אלא לאו או לומר לנכרי לנחור עופות דליכא אלא איסור דרבנן דאין שחיטה לעוף מן התורה אלא כיון דהתורה התירה לנו אוכל נפש ביום טוב הוה לדידן כל אוכל נפש ביום טוב כמו בחול. והכי נמי **כיון שהתירה תורה פיקוח נפש הוי כל מלאכה שעושה בשבת בשביל חולה שיש בו סכנה כאילו עשאה בחול.** והיכא דאיכא תרי איסורי מאכילין אותו הקל. ושחטה המאכל מותר אבל הנבילה המאכל עצמו אסור ואריה רביע עלה עד כאן. ואני שמעתי משום דחיישי' שמא יהא החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן.

3. פסקי רי"ד מסכת שבת דף קל עמוד ב (שבת הותרה)

...יש לומר, דקסבר ר' [אליעזר] כיון דניתנה שבת לידחות בכך לא מהדרין בתר היתירא לאייתוייה דרך חצירות וקרפיפות, דכחול גמור הוה משוי ליה להאי שבת גבי מילה, ואינך זקוק לחזר אחר היתר. ומפני טעם [זה] **גבי פיקוח נפש שהותר על ידי יש' אין אנו צריכין לחזר אחר ארמאי, דכיון דניתנה שבת להידחות כחול שויה רבנן, ואין אנו צריכין לחזר אחר היתר, אחר שהכל שוין בו.** ודכוותה אמרי גבי פסח בכיצד צולין, למאן דאמ' טומאה הותרה בציבור, דהיכא דניטמא כלי שרת ועתיד הבשר ליטמא, אף על גב דמצין למיעבד כטהורין עבדי נמי טמאין ואכלי ליה בטומאת הגוף דהיא בכרת, משום האי טע' דכיון דהותרה הטומאה בציבור כטהרה שויה רבנן. וגם כשהיו רוב הקהל טמאין ומיעוטן טהורין אינן זקוקין הטהורין להיזהר מן הטומאה, אלא עושין ביחד עם הטהורין, דכיון דהותרה הטומאה אינן צריכין לחזר אחר הטהרה.

4. שו"ת הרשב"א חלק א סימן תרפט (דחיה)

שאלת עוד שאודיע לך דעתי במה שנשאל הראב"ד ז"ל ונסתפק בו הרמב"ן ז"ל. בחולה שיש בו סכנה שמותר לשחוט לו בשבת. אם יש שם נבלה מי נאמר כיון שיש שם נבלה לא נשחוט לו. או מתירין לשחוט ולא נאכילנו לו נבלה. ואני כבר נשאלתי על זה והשבתי ואמרתי שאכתוב לך.

תשובה ... ולי נראה שהכל תלוי במחלוקת אם נאמר שבת דחיה או נאמר שבת הותרה אצל חולה. אם נאמר שבת הותרה אצל חולה שוחטין לו שלא אסרה תורה מלאכת שבת אצל חולה. ושוחטין לחולה

בשבת כדרך ששוחטין אנו לעצמנו... אבל למ"ד דחוויה היא מאכילין לו הנבילה שהוא צריך לאכול ואין אנו עוברין לשחוט לו. שבמקום שיש לו בשר לאכול לא נעבור אנו ולא נדחה את השבת. **וכמדומה שהלכה כמאן דאמר שבת דחוויה היא ולא הותרה.** מכל מקום כל שאין שם נבילה /לא/ אמרינן לגוי לשחוט כיון שהיא דחוויה אצלו. ותדע לך שהרי שנינו בברייתא אין עושין דברים הללו לא על ידי גוים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל.

5. הר"ן על הרי"ף מסכת ביצה דף ט עמוד ב (דחוויה)

...נראה לי ברור דודאי רבויי [שעורא] בשבת מדאורייתא מיתסר ואפי' הכי לא דמי ... רבויי בשיעורא ביום טוב לרבויי שיעורא בשבת, **שהשבת דחוויה היא אצל חולה ולא הותרה** ולפיכך כל שהעיקר מלאכה אסור אף תוספתו כמוהו ומיתסר מדאורייתא. אבל יום טוב שאוכל נפש הותר בה דאפי' אפשר מעיו"ט שרי כל שהוא מרבה על העיקר ובלבד שיהא בטורח אחד תוספתו כמוהו ועוד שנראה להם לחכמים שכיון שאמרה תורה אך אשר יאכל לכל נפש לא הוצרכה לשקול ולדקדק שלא יבשל אלא המצטרך אליו בלבד ומשום הכי רבויי בשיעורא כל היכא דלא מפיש בטרחא שרי. **אבל בשבת שהעיקר אסור אף תוספתו כמוהו מדאורייתא ולא ניתן לידחות אצל חולה...**

6. שו"ת רדב"ז חלק ד סימן סו (אלף קלח)

...וכלל גדול יש בידי **שהשבת דחוויה היא אצל חולה שיש בו סכנה** אבל לא הותרה שבת אצל החולה ולא אמרינן כחול הוא אצלו כי היכי דאמרינן יום טוב שני לגבי מת כחול שוויה רבנן ונ"מ שמותר לעשות לחולה שיש בו סכנה הדברים שנוהגין לעשות לאותו חולי בחול אבל אין עושין לו דברים שאינן רגילין לעשות לאותו חולי אלא על פי חכם רופא שאמר שצריך...

7. שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכח סעיף יג

חולה שיש בו סכנה... אבל במקום שאפשר לעשות לו הרפואה מיד בלי חילול שבת אלא שיצטרכו לשהות שעה מועטת לא יחללו כדי לעשותה תיכף ומיד בלי שום שהוי כלל אם הוא בענין שאין חשש סכנה כלל בשהוי מועט זה לפי **שהשבת דחוויה היא אצל פיקוח נפש ולא הותרה לגמרי** וכל שאפשר להצילו בלא חילול שבת אינה נדחית בשבילו...

8. שו"ת עין יצחק חלק א - אורח חיים סימן טו ענף ב

...נלע"ד דע"כ מוכח דשבת לא הותרה בציבור רק דחויי' וכמו דקיי"ל בטומאה דרק דחויי' וכמו שכתב הרמב"ם פ"ב ה' שבת ה"א בזה"ל דחויי' היא שבת אצל סכנות נפשות כו' וכתב הכ"מ שם דכמו דקיי"ל בטומאה דדחויי' אצל ציבור ולא קיי"ל כמ"ד הותרה דה"ה בחולה דרק דחויי'. וכ"כ הרשב"א והר"ן עכ"ל הכ"מ. ועיין ברא"ש יומא פ"ח ס' י"ד ובק"נ שם מזה. ובמג"א ס' שכ"ח ס"ק ט' ג"כ מזה. **אבל רבו הם הסוברים דשבת דחויי' אצל חולי** כמו שראיתי בתשובת הרשב"א ס' תרפ"ט ובר"נ פ"ב דביצה וכמש"כ הרמב"ם והכ"מ הנ"ל ומה"ט קיי"ל בחולה דמאכילין הקל קל תחילה. וכן אי' בירושלמי עירובין (פ' יו"ד /' ה"ב) גבי תינוק של סכנה דאם יכול להביאו דרך היתר אין מחללין שבת עבורו יעו"ש... **ומדכתבו רוב הראשונים דשבת דחויי' אצל חולה אף בוודאי סכנת נפשות.** א"כ מוכח מזה דס"ל דשבת לא הותרה בציבור רק דחויי' וכמו בטומאה ולא לחלק ביניהם...

הטיפול שהותר לחולה שיש בו סכנה

1. תורת האדם שער המיחוש - ענין הסכנה¹

פ' מכה של חלל דאמרינן אינה צריכה אומד, לומר שאפי' אין שם בקי'אין וחולה נמי אינו אומר כלום, עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות שהן יפין לחולה, ומחללין שבת ואין נשאלים כלל.

2. מגיד משנה הלכות שבת פרק ב הלכה יד

וחולה לדעת רבינו...אם הוא שיש בו סכנה, הא משמע דלכל צרכיו מחללין ואף על פי שאין במניעת דבר שעושין לו סכנה.

3. בית יוסף אורח חיים סימן שכח [ד, ב]

¹ וכן הביא הר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף מ עמוד א ד"ה 'מכה של חלל'.

ומדברי רש"י משמע דלא שרי לחלל שבת בשביל חולה שיש בו סכנה אלא דוקא בדבר שאם לא יעשוהו לו הוא מסוכן למות בשבילו אבל דבר שאף אם לא יעשוהו לו אינו מסוכן למות בשבילו אין עושין אותו על ידי ישראל שבסוף פרק מפנין (קכט.) אהא דאמרין חולה שאין בו סכנה אומר לגוי [ועושה] פירש רש"י צרכי חולה שאם לא יעשו לו רפואה זו אין מסוכן למות ומכל מקום צריך הוא לה אבל הרב המגיד כתב בפרק ב' (ה"ד) גבי אין עושין מדורה לחולה דלחולה שיש בו סכנה משמע דלכל צרכיו מחללין ואף על פי שאין במניעת הדבר שעושין לו סכנה.

4. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכח סעיף ד

מכה של חלל אינה צריכה אומד, שאפילו אין שם בקיאים וחולה אינו אומר כלום, עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול; אבל כשיודעים ומכירים באותו חולי שממתין ואין צריך חילול, אסור לחלל עליו אף על פי שהיא מכה של חלל.

5. משנה ברורה סימן שכח ס"ק יד

כל שרגילים וכו' - ממאכלים ורפואות [רמב"ן] ומשמע אף על פי שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא כיון שהחולי יש בו סכנה ויש בהדבר צורך קצת ורגילין לעשות לו בחול עושין גם בשבת [מ"מ].

ועיין בביאור הלכה שהבאנו מכמה פוסקים דס"ל שאפילו במקום שצריך חילול אין מחללין ע"י ישראל אלא בדבר שיש לחוש בו שאם לא יעשוהו לו יכבד עליו חליו ויוכל להסתכן אבל כל שברור שאין במניעת אותו דבר חשש סכנה אף על פי שמ"מ צריך הוא לו ורגילין לעשות לו אין עושין אותו בשבת אלא ע"י א"י כדן צרכי חולה שאין בו סכנה וע"כ בודאי מהנכון להחמיר באיסור של תורה ועיין בבה"ל מה שכתבנו בסוף דברינו.

6. ביאור הלכה סימן שכח סעיף ד ד"ה 'כל שרגילים'

* כל שרגילים וכו' - זהו לשון הרמב"ן בת"ה וכתב המ"מ דמזה משמע דאע"פ שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא עכ"ל.

ולענ"ד צ"ע דלפי הנראה הרבה פוסקים חולקים על סברא זו... דמוכח מהני פוסקים שהבאתי למעלה היינו רש"י ור"ת ור"י ותו"י דיומא ותוספות פרק מפנין ומאירי שם ורשב"א בתשובה והא"ז בשם הר"ר אליעזר דכל היכא דאינו מסוכן לדבר זה אין מחללים וכן הוא משמעות הר"ן שהעתיק כפירש"י בכל המקומות וגם ממה שכתב בפ' ח' שרצים בד"ה שמא יבריא וכמו"ש למעלה וגם דעת הרמב"ן לפי מה שצדדנו משמע ג"כ דס"ל הכי ודברי ר' גרשום אינו מבואר בהדיא שחולק ע"ז וכנ"ל ולא נשאר לנו להקל כ"א דעת המגיד ומשמעות התשב"ץ ומשמעות המאירי דיומא [ואף שמוכרחין אנו לחלק לדבריו שלא יסתור א"ע וכנ"ל] א"כ בודאי היה מהנכון להחמיר באיסורי תורה ובפרט שהוא שלא במקום סכנה וגם ברקנט"י סימן ק"ד כתב וז"ל יש אומרים דהא דאמרין במסוכן דוחה שבת היינו דברים שאם לא יעשה אותן יבוא לידי קלקול גדול אבל בדברים שאין להם צורך הרבה אין מחללים את השבת ויש מתירים ונראים דברי האוסרים עכ"ל אכן ברדב"ז ח"ד סי' ק"ל² כתב שנשאל ע"ז והשיב בקצרה שיש דעות בזה ודעתו להקל כדעת המתירים ולא הביא ראיה ע"ז ורק בסברא בעלמא ע"ש ולענ"ד העיקר כמו שכתבנו וכמו שהכריע הרקנט"י. ודע עוד דאפילו לפי דעת האוסרים הנ"ל היינו דוקא בדבר שברור לנו שלא יכבד חליו ע"י מניעת דבר זה אבל בדבר שיש חשש שע"י מניעת דבר זה יחלש ויכבד חליו מחללין עליו השבת וקעין שכתב ר"ת לגבי יוה"כ וכנ"ל וכן נפסק לקמן בריש סימן תרי"ח. ולפי דברי המאירי הנ"ל ביומא משמע שאם ע"י פעולת החילול הזה יתחזקו אבריו ג"כ אין למנוע דבר זה מאתו כיון שהוא חולה שיש בו סכנה.

7. שו"ת ציץ אליעזר חלק ח סימן טו - קונ' משיבת נפש פרק ט

(ו) ולענין אם עושים לחולה מסוכן כל שרגילים לעשות לו בחול אפילו אם אין סכנה במניעת הדבר ההוא בהיות והחולי יש בו סכנה, יעוין ברמב"ם בפ"ב מה' שבת דלאחר שמביא הדין הנזכר דמדליקין לו הנר וכו', מסיים את דבריו בלשון: כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן. וכן במ"מ שם בה"ד שמביא דעת הרמב"ן דס"ל דמחללין לכל צרכיו ואף על פי שאין במניעת הדבר ההוא שעושין לו סכנה, וכן במג"א בס"י שכ"ח סק"ד שכותב שכן הוא גם משמעות השו"ע בסעי' ד' שכותב בלשון דעושין לו כל שרגילים לעשות לו בחול, וכבר כתבתי דברים בזה בספרי שו"ת ציץ אליעזר ח"ו סי' י"ב י"ג י"ד, וכן כתבתי מהו הדין בזה לגבי יום הכפורים, קחנו משם. והמשנה ברורה בס"ק י"ד ובביאור הל' שם מאריך בזה ג"כ בבירור השיטות ומביא מחמירין ומקילין, ודעתו כד'

² וכן בחלק ד סימן טו (אלף קלח).

המחמירין, מיהו מסיים דאפילו לדעת האוסרים היינו דוקא בדבר שברור לנו שלא יכבד עליו חליו ע"י מניעת דבר זה, אבל בדבר שיש חשש שע"י מניעת דבר זה יחלש וכבד חליו מחללין עליו השבת, וכמו"כ מסיים את דבריו, וכותב דלפי דברי המאירי ביומא משמע שאם ע"י פעולת החילול הזה יתחזקו אבריו ג"כ אין למנוע דבר זה מאתו כיון שהוא חולה שיש בו סכנה ומשמע שסובר לפסוק כן.

ויעוין בספרי שם שהבאתי דברי האבני נזר שמסביר דברי המ"מ, מפני דבחולה שיש בו סכנה כל מה שיחסר לו חשיב סכנה כי יצטרף חסרון זה אל הסכנה שיש לו בלא"ה ויסתכן יותר ע"ש, ובאמת בדומה לזה כותב גם הרדב"ז בח"ד סי' ק"ל, דבנמקו את דעתו למה הוא מן המקילים להתיר לעשות בשבת לחולה שיב"ס גם דברים שאין בהם צורך כ"כ, הוא מסביר וכותב מפני שאפשר שאם לא תעשה לו הדברים שיש בהם קצת צורך יבוא לדברים שיש בהם צורך הרבה והדבר ידוע דאפי' ס"ס דוחה את השבת עיין שם, והיינו בדומה להנ"ז.

(ז) ... ולענ"ד דבהצטרף שיטת המ"מ ודעימיה, ואשר כן גם פשטות משמעות פסק השו"ע והמג"א, וכדכותב כן גם בשו"ת חתן סופר סי' ל"ד עיין שם, כל המורה להקל בכל הנידונים האמורים אין מזחיחין אותו.

שינוי

1. שו"ת יביע אומר חלק י - אורח חיים סימן ל

חילול שבת לצורך פיקוח נפש האם צריך שינוי

כתב הרמב"ם (פ"ב מהל' שבת הלכה יא), היולדת הרי היא בסכנת נפשות, ומחללים עליה את השבת, קוראים לה חכמה ממקום למקום, ומדליקים לה את הנר וכו'. וכל שאפשר לשנות משנין. וכתב הרב המגיד, מלשון רבינו נראה שדוקא ביולדת יש לשנות, ואין חולה שיש בו סכנה בכלל השינוי, וכמ"ש רבינו למעלה (הלכה ב): "כללו של דבר, שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להם". והטעם בזה נראה מפני שכאב היולדת וחבליה הם כדבר טבעי לה, ואין אפילו אחת מאלף מתה מחמת לידה, ולפיכך החמירו בה לשנות במקום שאפשר, מה שלא החמירו בשאר חולה שיש בו סכנה.

אבל הרמב"ן כתב, שמדין היולדת שמעיין שכל צרכי חולה שיש בו סכנה היכא דאפשר למיעבד המלאכה בשבילו בשינוי, עבדינן. והוא שלא יתאחר צרכו של החולה כלל בשינוי זה. ע"כ. וכן הובא בבית יוסף (ר"ס שכח).

ונראה להסביר טעם מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן, דתליא בפלוגתא אם השבת דחוויה היא אצל פקוח נפש, או הותרה לגמרי, שהרמב"ם לשיטתיה דס"ל שבת הותרה אצל פקוח נפש, וכמו שכתב שם, כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול וכו'. וכן כתב הגאון צפנת פענח (רפ"ב מהלכות שבת) בדעת הרמב"ם. והכי ס"ל להרמ"א בתשובה (סי' עו), שהרמב"ם סובר ששבת הותרה אצל פקוח נפש. וכן כתב האבני נזר (חאו"ח סי' תנה אות ה) בדעת הרמב"ם. וכ"כ בשו"ת חסד לאברהם תאומים מה"ת (חאו"ח סי' טז). ובשו"ת דברי מלכאל ח"ד (סי' טו). ועוד. [וכן כתב הרא"ש (יומא פ"ח סי' יד) בשם מהר"ם, שהשבת הותרה אצל פקוח נפש. וכן הוא בתשובות מהר"ם הקצרות (דפוס קרימונה סי' ר). וכן דעת התוספות פסחים (מו סע"ב), וכמו שהבאתי בשו"ת יחווה דעת ח"ד (עמוד קסה) להקת האחרונים שפירשו כן בכוננת התוס'. וכן כתב הרשב"ץ ח"ג (סי' לז). ע"ש. וע"ע בשו"ת שמש צדקה (חיו"ד סי' כט, דף פב ע"ד) בד"ה אמנם. ואכמ"ל]. ולכן כיון שהותרה, כאילו אין כאן שבת כלל, וא"צ שינוי.

אבל הרמב"ן אפשר דס"ל ששבת דחוויה אצל פקוח נפש, וכמ"ש בתשובת הרשב"א שהובאה בב"י (סי' שכח). [והיא בסימן תרפ"ט. וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ד סימן שמג]. וכן דעת הר"ן ריש פ"ב דביצה (ז' א). והארכתי בזה בשו"ת יחווה דעת ח"ד (סימן ל). ע"ש. ולהכי סבירא ליה להרמב"ן שצריך שינוי גם לחולה שיש בו סכנה. ושוב מצאתי שכ"כ הגאון מהר"י בסיס בספר אבני צדק (סי' שכח עמוד טו). ע"ש.

ולענין הלכה נראה שהעיקר כדברי הרמב"ם שא"צ שינוי. כי גם מן הש"ע לא הזכיר שינוי אלא (בסימן של ס"א), אצל יולדת. אבל אצל חולה שיש בו סכנה כתב (בסי' שכח סעיף יב), "שמחללים שבת על חולה שיש בו סכנה ע"י ישראל גדולים ובני דעת", ורק הרמ"א בהגה כתב, שאם אפשר בלא דיחוי עושים על ידי שינוי או ע"י עכו"ם. ע"ש. אלמא דמין ס"ל דבשאר חולה שיש בו סכנה א"צ שינוי. ושור

בשו"ת אבני נזר (חאו"ח סי' קיח אות ד) שכן הסביר בדעת הרמב"ם, וסיים, שהרמב"ן יש לומר דס"ל דהשבת דחוויה. ע"ש. ולפי מה שהסביר האבני נזר שם, דה"ט של הרב המגיד (בפ"ב מהלכות שבת הלכה יד) שכתב, שחולה שיש בו סכנה מחללים עליו את השבת לכל צרכיו, אף על פי שאין סכנה במניעת הדבר שעושים לו, משום דס"ל ששבת הותרה לצרכי חולה שיש בו סכנה. לפ"ז גם מרן בש"ע (סי' שכח ס"ד) שפסק כדברי הרב המגיד, וכמ"ש המג"א שם בדעת מרן, יוצא שגם מרן ס"ל ששבת הותרה לגבי פקוח נפש, וכן כתב הגאון רבי בצלאל ז'ולטי בשו"ת משנת יעב"ץ (חאו"ח סי' מט). ע"ש. א"כ גם למרן א"צ שינוי. וצדק בשו"ת אור לציון ח"ב (סי' לו), שצידד להלכה כדברי הרב המגיד אליבא דהרמב"ם שא"צ שינוי בחולה שיש בו סכנה. ומה שכתב בכף החיים (בסי' שכח אות עה) להחמיר להצריך שינוי כמ"ש הגר"ז, אינו מחוור להלכה לדידן, שהגר"ז אזיל לשיטתיה שם דס"ל ששבת דחוויה אצל פקוח נפש. (ע' בש"ע הגר"ז סי' שכח סעיף ג). אבל לדידן העיקר כסברת הרמב"ם והרב המגיד שא"צ שינוי. וע' במאמר מרדכי (סי' שלא סוף סק"ח). וע"ע במש"כ בספר מאור ישראל בחידושי לשבת (קלד ב). וצ"ע...

ומיהו מה שהתיר הרב המגיד (בפ"ב הל' יד) לעשות בשבת כל צרכי החולה שיש בו סכנה, אפילו אין סכנה במניעת הדבר שעושים לו, אין הכרח מזה לומר דס"ל דשבת "הותרה" אצל פקוח נפש, אלא אפילו אם רק דחוויה היא אצל פקוח נפש, יש לעשות לו כל צרכיו, שכן מצאתי ראיתי להרדב"ז בתשובה חלק ד' (סימן ק"ל) שנשאל, האם מותר לעשות לחולה שיש בו סכנה בשבת דברים שאין בהם צורך כל כך לחולה, והשיב, דבר זה שנוי במחלוקת בין הפוסקים, ואני מן המקילים שדחוויה היא שבת אצל סכנת נפשות, ולכן מותר לעשות לו אפילו דברים שאין בהם צורך כל כך, שאפשר שאם לא תעשה לו דברים שיש בהם קצת צורך, יבא להמנע גם מדברים שיש בהם צורך הרבה, והדבר ידוע שאפילו ספק ספקא של פקוח נפש דוחה את השבת, לפיכך שוחטים לחולה בשבת ואין מאכילים אותו נבלה שהיא באיסור לאו בלבד, כי שמא ידע החולה שהיא נבלה ויקוץ בה ויסתכן. ומה שכתב הר"ן בטעמו של דבר זה, לא נתיישב אצלי, וכמ"ש בתשובה אחרת. ע"כ. (ונתכוון למה שכתב בשו"ת הרדב"ז חלק ג' סימן תקצ"א, שתירוץ הר"ן סוף יומא שבאיסור נבלה עובר על כל כזית וכזית. מה שאין כן בשחיטה שהיא פעם אחת, קשה, שאם אין החולה צריך לאכול אלא כזית מאי איכא למימר וכו'. ע"ש). ומבואר להדיא שאף על פי שדעת הרדב"ז שהשבת דחוויה אצל סכנת נפשות, ולא הותרה לגמרי, מכל מקום סבירא ליה להקל כדברי המגיד משנה, שעושים לחולה דברים שיש בהם צורך קצת, אף על פי שאין במניעתם סכנה לחולה. ודבריו מפורשים יותר בשו"ת הרדב"ז חלק ד' (סימן ס"ו) שכתב, ודע שכלל גדול יש בידי שהשבת דחוויה היא אצל חולה שיש בו סכנה, אבל לא הותרה השבת אצלו, ולא אמרינן שהרי היא כחול אצלו, כמו שאמרו (בביצה ו' ע"א) יום טוב שני לגבי מת כחול שויוה רבנן, ונפקא מינה שמותר לעשות בשבת לחולה שיש בו סכנה הדברים שנוהגים לעשות לאותו חולי בחול, אבל אין עושים לו דברים שאין רגילים לעשות לאותו חולי, אלא אם כן על פי רופא אומן שאמר שצריך. ע"ש. (ועיין בשו"ת אדמת קודש חלק א', חלק אורח חיים סימן ו', דף ו' ע"ד, בפירוש דברי הרדב"ז הנ"ל. ועיין בשו"ת באר המים חלק אורח חיים סימן ט"ז. וי"ל ע"ד. ודו"ק). ולפי זה גם לסברת האומרים ששבת דחוויה היא אצל פקוח נפש, יש לומר שמודים לסברת המגיד משנה, מטעמו של הרדב"ז הנ"ל. ויש להוסיף עוד מה שכתב בשו"ת אבני נזר (חלק אורח חיים סימן תנ"ג אות ה'), שיש סיוע לדינו של המגיד משנה שאפילו אין במניעת הדבר ההוא סכנה, נחשב כפקוח נפש, מהגמרא ביבמות (ע"א ע"ב) דהיכא דכאיב ליה עינא לינוקא אפילו הוא כאב מועט אין מלין אותו בשמיני. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך יורה דעה (סימן רס"ב סעיף ב'). ומבואר בפוסקים שהוא הדין לכל כאב או צער קצת, ואף על פי שאין בכאב ההוא ענין סכנה כלל, כיון שהמילה עצמה יש בה סכנה, וכמו שאמרו בגיטין (נ"ז ע"ב) כי עליך הורגנו כל היום, זו מילה שניתנה בשמיני, ופירש רש"י, דזמנין דמיית, משום הכי חיישינן שמא יצטרף הכאב ההוא לכאב המילה ויסתכן. והכי נמי בחולה שיש בו סכנה, הואיל והוא מסוכן, כל מה שיחסר לו יצטרף החסרון ההוא אל הסכנה שיש לו בלאו הכי ויסתכן יותר. עכת"ד. ובשלחן ערוך הגאון רבי זלמן (סימן שכ"ח סעיף ד') פסק כהמגיד משנה והשלחן ערוך, שעושים בשבת לחולה שיש בו סכנה כל מה שרגילים לעשות לו בחול, אף על פי שאין סכנה כלל במניעת הדבר ההוא, כיון שעל כל פנים החולה יש בו סכנה. ולהלן (שם סעיף י"ג) כתב שהשבת דחוויה היא אצל פקוח נפש ולא הותרה. ובע"כ דסבירא ליה כמו שכתב הרדב"ז הנ"ל, שאפילו למאן דאמר דחוויה יש להקל בדבר. והגאון מליבאוויטש בשו"ת צמח צדק (חלק אורח חיים סימן ל"ח) כתב, והייתי סבור לומר שדינו של המגיד משנה תלוי במחלוקת אם שבת דחוויה היא אצל פקוח נפש או הותרה, והמגיד משנה יש לומר דסבירא ליה שהותרה לגבי פקוח נפש,

ומשום הכי עושים לו אפילו דבר שאין בו רק צורך קצת, ואין במניעתו חשש סכנה כלל. אבל הרמב"ם שכתב דחוויה השבת אצל סכנת נפשות, סבירא ליה שלא הותרה, ולא סבירא ליה כלל דינו של המגיד משנה. אלא **שמצאתי לרבינו (הגאון רבי זלמן), שגם האומרים שבת דחוויה היא סוברים כדברי המגיד משנה, ולכן בסעיף ד' הביא להלכה דברי המגיד משנה, ושם בסעיף י"ג כתב ששבת דחוויה היא אצל פקוח נפש וכו', ומסיק הגאון הצמח צדק, שלהלכה יש לסמוך על המגיד משנה והשלחן ערוך, ואין להחמיר כלל.** ע"כ. גם בספר תהלה לדוד (סימן שכ"ח סק"ד) כתב, שלכאורה מה שכתב המגיד משנה לדעת הרמב"ם שאף על פי שאין במניעת הדבר ההוא סכנה, היינו משום דסבירא ליה ששבת הותרה אצל פקוח נפש, ורש"י שאוסר בזה סבירא ליה שבת דחוויה אצל פקוח נפש, ולא הותרה. אבל אי אפשר לומר כן, שהרי הרמב"ם ריש פרק ב' מהלכות שבת כתב שהשבת דחוויה היא אצל סכנת נפשות. ולכן נראה שאפילו למאן דאמר דחוויה היא כיון שהחולה נהנה מהדבר ההוא הוי בכלל צרכי חולה שיש בו סכנה שדוחים שבת בגללם. עכ"ל. (ומה שהעיר מלשון הרמב"ם שהשבת דחוויה היא אצל סכנת נפשות, יש לדחות, וכמו שנתבאר לעיל). נקוט מיהא שגם הרב תהלה לדוד מסיק שאפילו למאן דאמר דחוויה היא השבת אצל פקוח נפש, יש מקום לדינו של הרב המגיד. והרי זה כמבואר. (ועיין שו"ת הרי בשמים חלק ב' סימן קפ"ט).

שינוי בדרבנן

1. שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן קיח
(ה) ולפי זה נראה דכל שכן **בדרבנן במקום שהתירו משום צערא דודאי הותרה לא דחוי'**. דלמה לחכמים לגזור איסור ושיהי' נדחה. טוב שלא יגזרו כלל במקום צערא ולא יצטרך לדחות איסור. וכן לשון הש"ס [כתובות ס ע"א] גבי גונח מפרק כלאחר יד במקום צערא לא גזרי רבנן. ואינו דומה לאיסור תורה למאן דאמר דחוי'. דאין לשאול למה תעשה התורה איסור וידחה. טוב שלא יהי' איסור באופן זה. דאין זו שאלה. שדברי תורה מוכרחים מחוייבין המציאות. עיין בספר תפארת פי"ח. ולמאן דאמר לא הותרה אי אפשר שלא יהי' איסור כלל. ועל כרחק איסור הוא אלא שנדחה. אבל **איסור דרבנן אפשר שלא יגזרו במקום זה ולא יהי' איסור כלל כמו קודם שגזרו. ובודאי הותרה. ועל כן אפילו אפשר לשנות אין צריך לעשות בשינוי.** ואף הרמב"ן מודה בזה:

2. שו"ת דברי יציב חלק אורח חיים סימן קע
אמנם נראה דכל זה בנוגע לחשש חילול שבת דאורייתא, אבל ... בדרבנן ... מסתבר לומר שבמקום סכנה לא העמידו חכמים דבריהם כלל שיהא צורך לדחות, **ובאיסור דרבנן הוי הותרה לכו"ע ודו"ק.**

שינוי במלאכות הנעשות בשבת במערכות העוסקות בפיקוח נפש (צבא ובתי חולים)

1. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכח סעיף יב
כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י א"י וקטנים ונשים אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת. הגה: ו"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושה ע"י שינוי; ואם אפשר לעשות ע"י א"י בלא איחור כלל, עושין ע"י א"י (א"ז) וכן נוהגים; אבל במקום דיש לחוש שיתעצל הא"י, אין לעשות ע"י א"י (תוספות ור"ן).

2. מלומדי מלחמה - סימן נז - עמ' 177
פעולות בשבת שהותרו לצרכי בטחון בפעילות בטחונית, אין לעשותם ע"י שינוי, וכבר כתבתי על כך כמה פעמים, שהרי במקום להתרכז בעבודתו הבטחונית יעסיק עצמו כל הזמן בעשיית שינויים, וגם תגובותיו תהיינה איטיות יותר, ויתכן גם שיגיע בגלל כך לאיסורים גדולים יותר.

3. פקוח נפש של יחיד ושל צבור – בתקופת מגפת הקורונה/ הרב רפאל שלמה דיכובסקי
... שינוי סדר הבדיקות אצל חולה אחד, אינו מעלה או מוריד. אבל הוא עלול לפגוע בסדר שמקובל בבית החולים, ועלולה לצאת תקלה לחולה אחר, שאולי תשבש את סדר הבדיקות אצלו ותביאהו לידי סכנה. בבית חולים, צריך לבחון את הדברים במבט של התנהלות הכלל, ולא במבט של התנהלות הפרט! זו דוגמה ברורה למבט הכללי של פקוח נפש באספקלריה של צבור! באותה מידה ניתן לראות את פקודות הצבא ביחס לדברים הנעשים בשבת. יתכן, וחלק מן הדברים מיותר במבט של החייל הבודד, אבל במבט של המפקד, יש צורך בהן.